

Att delta eller att stå bredvid

Upprättelseprocesser och historikers risker och möjligheter

JOHANNA SKÖLD *Linköpings universitet*

BENGT SANDIN *Linköpings universitet*

I de utredningar och beslut som skall leda till upprättelser för individer som vanvårdats i den sociala barnvården spelar kunskap om det förflutna en central roll. Historikers professionella kompetenser behövs och historiker har ett ansvar som medborgare. Vilka är historikers och historievetenskapens roller? Artikeln vill visa vilka etiska, emotionella, epistemologiska och metodologiska risker som följer av historikers involvering men också konsekvenserna av historikers frånvaro i upprättelseprocesser.

Inledning

Det var en lördag i slutet av mars 2015. Några våningar upp på Ulster University i Belfast trängdes 70 personer i en sal, några stod upp längst bak. Här hade samlats människor som överlevt en barndom kantad av våld och övergrepp på nordirländska barnhem, människorätts- och klientorganisationer och representanter för den katolska kyrkan som drev många av barnhemmen. Här fanns också historiker, sociologer och jurister som varit involverade i liknande processer i sina hemländer. Alla var där för att diskutera och lära av tidigare upprättelser för en vanvårdad barndom. Domaren i Nordirlands högsta domstol sir Anthony Hart,

Artikeln har granskats av två externa lektörer enligt modellen *double blind peer review*.

Doc. Johanna Sköld (fil. dr i ekonomisk historia) f. 1976 är lektor vid Tema Barn, Linköpings universitet. Hon studerar bl.a. hur erfarenheter av vanvård hanteras i politiska upprättelseprojekt idag, senast i Johanna Sköld & Shurlee Swain (red.), *Apologies and the Legacy of Abuse of Children in 'Care'* (Baskingstoke 2015).

E-post: johanna.skold@liu.se

Prof. Bengt Sandin f. 1949 vid Tema Barn, Linköpings universitet har bl.a. forskat om barns historia, barndomens och välfärdssamhällets förändring. Bland publikationerna märks Karin Zetterqvist Nelson & Bengt Sandin, "Psychodynamics in child psychiatry in Sweden: from political vision to treatment ideology, 1945–1985", *History of Psychiatry* 308 (2013).

E-post: bengt.sandin@liu.se

som leder The Historical Institutional Abuse Inquiry (HIAI), satt även han i publiken.¹ Utredningen tillsattes för att undersöka vanvården på nordirländska barnhemsinstitutioner från 1922 till 1995. Detta genom att lyssna till de drabbades berättelser samt samla in och sammanställa bevis både från de drabbade, de utpekade institutionerna och från myndigheter.² Den här typen av utredningar om hur omhändertagna barn har behandlats i det förflutna har initierats i nära ett tjugotal länder sedan 1990-talet. Dessa har visat sig mobilisera skilda politiska intressen, civilsamhället samt forskare med olika bakgrund. Historien används för att förhålla sig till frågor om ansvar, gottgörelse och skuld. Samtidigt sker uppgörelser med det förflutna ofta inom juridifierade kontexter³, vilket den nordirländske utredarens domarbakgrund är ett exempel på. Seminariet i Belfast illustrerar de möten mellan skilda aktörer som varje sådan officiell uppgörelse med det förflutna innebär. För historiker kan det vara värt att fundera över historikers roll i sådana sammanhang.

I den här artikeln diskuterar vi vilka utmaningar och möjligheter historiker ställs inför under deltagande i statliga utredningar, offentliga debatt och akademisk forskning om vanvårdade barns upprättelse. Mer specifikt vill vi uppmärksamma: vilka etiska, emotionella, epistemologiska och metodologiska risker tar de forskare som medverkar i försönings- och upprättelseprocesser som behandlar vanvård av barn i det förflutna? Vad får det för konsekvenser om historiker är frånvarande i just denna typ av processer? Analysen baseras på våra egna erfarenheter, andra forskares erfarenheter av upprättelsearbete samt tidigare forskning.

Först ges en introduktion till det forskningsläge den här typen av egenreflektion placerar sig inom. Därefter diskuteras varför vanvårdade barn är en ny och annorlunda grupp i upprättelse- och försöningsprocesser. Vilka risker forskare som medverkar i sådana processer tar liksom vilka konsekvenser det får om historiker är frånvarande, diskuteras i var sitt avsnitt. Artikeln avslutas med en sammanfattande reflektion.

1. Patricia Lundy, *Redressing Historical Institutional Abuse: International Lessons* [Seminar Report] (Belfast 2015).

2. HIAI, hemsida, <<http://www.hiainquiry.org/index.htm>> (2/9 2015).

3. Begreppet "juridifierad" betecknar att rättsliga logiker överförs till områden som tidigare inte varit rättsligt reglerade. Se Susanna Johansson, "Juridifiering som institutionell förändring: Om mötet mellan straffrätt och socialrätt vid interorganisatorisk samverkan", *Retfærd* 34:4 (2011) s. 40.

Forskare reflekterar över sina erfarenheter

Erfarenhetsbaserade reflektioner från forskare som har medverkat i upprättelse- och försoningsprocesser som rör vanvårdade barn utgör ett ännu begränsat men växande forskningsfält.⁴ En av deltagarna i Belfast var den kanadensiska juridikprofessorn Kathleen Mahoney. Hon var huvudförhandlare i det förlikningsavtal som 2005 träffades mellan Assembly of First Nations och den kanadensiska staten som bland annat resulterade i tillsättandet av en sanningskommission och en vittomfattande ekonomisk ersättning till individer som under barndomen varit intagna på så kallade "indian residential schools" och därigenom berövats sitt språk, sin familj och sin kultur. I en personligt reflekterande artikel skriver Mahoney att inga juridikkurser, lärarefarenheter från universitetet eller tidigare juridisk praxis kunde ha förberett henne för uppgiften som huvudförhandlare. Arbetet innebar att hon omvärderade sin professionella roll och intog ett mer inkluderande förhållningssätt gentemot dem hon företrädde.

If we only look at wrongs in an abstract, objective, legal way, no connection will likely occur. Legal descriptions and solutions more often than not fail to describe things the way they really are and fail to take into account the actual experience of the victims. [...] When it comes to the Settlement Agreement [...] those working with it, most of whom are lawyers, must strive to implement it as much as possible from the victims' perspective even though their inclination and legal training tells them otherwise.⁵

Att arbetet med att undersöka och berätta om historiska övergrepp utmanar den professionella identiteten har även den australiensiska historikern Peter Read uppmärksammat. Som en av de historiker som

4. Peter Read, "The Stolen Generations, the Historian and the Courtroom", *Aboriginal History* 26 (2002) s. 51–61; Peter Read, "Clio or Janus? Historians and the Stolen Generations", *Australian Historical Studies* 118 (2002) s. 54–60; Kathleen Mahoney, "The settlement Process: A personal Reflection", *University of Toronto Law Journal* 64 (2014) s. 505–528; Shurlee Swain, "Stakeholders as Subjects: The Role of Historians in the Development of Australia's Find & Connect Web Resource", *The Public Historian* 36:4 (2014) s. 38–50; Shurlee Swain, "Transitional Justice Workers and Vicarious Trauma", i Johanna Sköld & Shurlee Swain (red.), *Apologies and the Legacy of Abuse of Children in 'Care'* (Basingstoke 2015) s. 184–186; Nell Musgrove, "The Role and Importance of History", i Johanna Sköld & Shurlee Swain (red.), *Apologies and the Legacy of Abuse of Children in 'Care'* (Basingstoke 2015) s. 147–158; Philip Goldring, "Historians and Inuit: Learning from the Qikiqtani Truth Commission, 2007–2010", *Canadian Journal of History* 50:3 (2015) s. 492–523.

5. Mahoney (2014) s. 522–523.

ägnat merparten av sin karriär åt att studera tvångsförflyttningar av ursprungsbefolkningens barn i Australien har han flera gånger kallats som expertvittne i domstolsförhandlingar som rört tvångsförflyttningar i det förflutna. Read har konstaterat att den vidare kontextualiseringen, som historiker kan foga till förståelsen av en historisk händelse, inte sällan avvisas som juridiskt irrelevant. Rätten förväntar sig att historikern levererar historiska fakta i enskilda fall, men historikern är skolad att tillhandahålla kontextualiserande förklaringar på mer generell nivå. Detta utgör en utmaning, menar Read:

Setting a historical context should be the one of the courtroom roles of the historian: that's what we're good at. [...] If we historians are to be useful to, and respected by, courts, we must somehow convince the judges and our own lawyers, of the value of our wider contextual appraisal. But how?⁶

Alla steg i en upprättelse- och försoningsprocess äger dock inte rum i en domstol eller juridisk kontext. Med reservation för vissa undantag, kan metoder som tillämpas av utredningar och sanningskommissioner påminna om det som Read beskriver som en vanlig uppgift för historiker: att undersöka ett antal fall och utröna de kontextuella sammanhang de uppkommit i för att sedan kunna generalisera slutsatserna bortom de individuella fall man har undersökt.⁷ När upprättelseprocessen träder in i en fas där ansvar ska utkrävas, eller där kompensation ska utmätas, tenderar den kontextualiserande ansatsen att ersättas av en värdering av individuella livsöden i domstolsliknande sammanhang och historikers bidrag förväntas svara mot sanningsanspråk.⁸ Historikern möter således olika utmaningar beroende på var i processen vederbörande befinner sig.

Vi, Johanna Sköld och Bengt Sandin, är båda historiker som varit involverade i olika skeden av den svenska upprättelseprocessen gällande personer som vanvårdats under barndomen i fosterhem och/eller på institution. Processen omfattar två statliga utredningar: Vanvårdsutredningen (2006–2011) i vilken 866 personer intervjuades om sina erfarenheter av vanvård, och Upprättelseutredningen (2010–2011) där en upprät-

6. Read (2002) s. 59.

7. Read (2002) s. 59.

8. Johanna Sköld & Åsa Jensen, "Truth-Seeking in Oral Testimonies and Archives", i Johanna Sköld & Shurlee Swain (red.), (2015) s. 169–171.

telseprocess designades, vilken med vissa förändringar resulterade i en officiell ursäkt utfärdad av riksdagens talman samt en statlig ekonomisk ersättning till offren. Johanna Sköld var anställd i Vanvårdsutredningen (2007–2011) som en av utredarna. I ett senare skede (2012–2013) har vi anlitats som experter i barns och barndomens historia för att utbilda den myndighet (Ersättningsnämnden) som fattar beslut om vem som är berättigad den statliga ekonomiska ersättningen. Vi har varit öppet kritiska till hur upprättelseprocessens ekonomiska ersättning har utformats i Sverige, vilket vi har uttryckt i en debattartikel och i ett brev till dåvarande barn- och äldreminister Maria Larsson som också signerades av 80 andra forskare och utredare.⁹ I ett nystartat forskningsprojekt analyserar vi hur gränserna för statens ansvar för det förflutna formats i denna process och vilken historiesyn som ligger till grund för att 54 procent av dem som ansökt om upprättelse nu nekas den ekonomiska ersättningen.

*Vanvårdade barn – en ny och annorlunda grupp
i upprättelse- och försoningsprocesser*

Internationell forskning visar att minst 30 länder har utrett brott mot mänskliga rättigheter genom sanningskommissioner, vilket har kommit att bli ett näst intill självklart sätt att förhålla sig till konflikter och statliga övergrepp i det förflutna.¹⁰ Samtidigt har utredningar och upprättelseprocesser som hanterat övergrepp på omhändertagna barn initierats och fullföljts i varierande grad i knappt 20 länder: Australien, Belgien, Kanada, Danmark, Finland, Irland, Island, Nederländerna, Norge, Nya Zeeland, Storbritannien (England, Nordirland, Skottland och Wales har haft egna utredningar och processer), Schweiz, Sverige, Tyskland, Vatikanstaten och Österrike.¹¹ I vissa fall handlar det om tvångsflytt-

9. Bengt Sandin & Johanna Sköld, "Vanvårdade nekas pengar trots förbjuden bestraffning", *Dagens Nyheter (DN)* 28/10 2013; Skrivelse till Socialdepartementet och till Socialutskottet "Till barn- och äldreminister Maria Larsson och ledamöterna i Riksdagens Socialutskott" 13/11 2013.

10. En översikt över sanningskommissioner runt om i världen ges i Priscilla Hayner, *Unspeakable Truths: Transitional Justice and the Challenge of Truth Commissions* (New York 2001, 2011).

11. En redogörelse över utredningar som specifikt granskar övergrepp mot omhändertagna barn ges i Johanna Sköld, "Historical Abuse – A Contemporary Issue: Compiling Inquiries into Abuse and Neglect of Children in Out-of-Home Care Worldwide", *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 14 supplement 1 (2013) s. 5–23; Johanna Sköld & Shurlee Swain (red.) (2015) s. 2.

ningar med grund i rasistisk politik, som när ursprungsbefolkningens barn i Australien och Kanada placerades på särskilda institutioner och i vita familjer för att assimileras, eller när brittiska omhändertagna barn skickades till samväldets kolonier för att förstärka närvaron av vita, en verksamhet som pågick till 1967.¹² I andra fall gäller det övergrepp och försummelser i institutionsmiljöer som systematiskt har ignorerats av ansvariga myndigheter, vilket är temat för den Nordirländska utredningen, liksom dess föregångare på Irland som lämnade sitt slutbetänkande 2009.¹³ I några enstaka länder, som i Sverige, Nederländerna och Skottland, har även vanvård i fosterhem uppmärksammats.¹⁴

Till skillnad från andra upprättelse- och försoningsprocesser, som ofta har tillsatts för att underlätta och legitimera övergången markerade från ett diktatoriskt till ett mer demokratiskt styrelseskick, markerar inte de som handlar om vanvård av barn på institutioner och i fosterhem någon uppgörelse med en tidigare politisk regim. De rör i princip förhållanden inom etablerade demokratier där omvårdnad inom institutioner har en lång historisk kontinuitet, och fortfarande existerar.¹⁵ Det innebär att de har ett längre tidsperspektiv än andra sanningskommissioner som i normalfallet omfattar ett eller ett par decennier. Flera utredningar om vanvård spänner över större delen av 1900-talet. På Irland har det gjorts en utredning som sträcker sig från 1914 till 2000 och under 2015 publicerade den kanadensiska sanningskommissionen sitt slutbetänkande om de tidigare omnämnda "indian residential schools" – en rapport som behandlar perioden 1860–2000.¹⁶ Tidshorizonten går ofta bortom dessa gränser och in i framtiden. Många utredningar innehåller förslag

12. Human Rights and Equal Opportunity Commission (HREOC), *Bringing Them Home* (Sydney 1997); Senate Community Affairs References Committee (SCARC), *Lost Innocents: Righting the Record, Report on Child Migration* (Canberra 2001); The Truth and Reconciliation Commission of Canada (TRCC), *Honouring the Truth, Reconciling for the Future* (Winnipeg 2015).

13. Commission to Inquire into Child Abuse (CICA), *Report of the Commission to Inquire into Child Abuse*, 2009, <<http://www.childabusecommission.ie/rpt>> (2/9 2015).

14. SOU 2009:99, *Vanvård i social barnavård under 1900-talet: Delbetänkande* (Stockholm 2009); SOU 2011:61, *Vanvård i social barnavård: Slutrapport* (Stockholm 2011); Commissie Samson, *Omringd door zorg, toch niet veilig. Seksueel misbruik van door de overheid uit huis geplaatste kinderen, 1945 tot heden. Rapport Commissie-Samson* (Amsterdam 2012); The Scottish Government, *Terms of reference for the Public inquiry into historical child abuse in Scotland*, <<http://www.gov.scot/Topics/People/Young-People/protecting/child-protection/historical-child-abuse/terms-of-reference>> (2/9 2015).

15. Stephen Winter, *Transitional Justice in Established Democracies* (Basingstoke 2014).

16. CICA (2009); TRCC (2015).

och rekommendationer till förbättringar av den sociala barnvården.¹⁷

En annan skillnad gentemot andra upprättelse- och försoningsprocesser, som brukar fokusera på historiskt specifika händelser eller en avgränsad era, är att de vi diskuterar här koncentreras på vuxna individers minnen av sin barndom. Det vi kan veta utan att intervjua människor är hur staten formellt tog ansvar för placerade barn genom ett system av fosterföräldrar och institutioner. Värderingen av hur statsmaktens ansvar uppfattats och verkställt i praktiken behöver däremot i huvudsak förlita sig till barndomsminnen. Trots att utredningarna görs i länder som representerar olika välfärdsregimer och olika sätt att definiera och hantera barn och familjer med problem, är berättelserna från de drabbade, såsom de har dokumenterats i rapporter från dessa processer, påtagligt lika. Om och om igen kan vi läsa om en extrem utsatthet där barn har slagits med tillhyggen, våldtagits eller utsatts för andra sexuella övergrepp, tvångsmatats – inte sällan med sina egna spyor – utnyttjats i hårt arbete, blivit nekade tillräckligt med mat, kläder, omvårdnad och utbildning, listan med övergrepp och försummelse kan göras lång.¹⁸

Detta material har i vissa upprättelseprocesser aktualiserat hur barns villkor i allmänhet tedde sig vid tidpunkterna för händelserna. Enligt Vanvårdsutredningens direktiv var uppdraget att granska ”handlingar som även vid tiden för händelsen skulle ha bedömts som allvarliga övergrepp och vanvård”.¹⁹ Men under arbetet med att ta fram en tidsbestämd definition av vanvård kom utredningen fram till att detta svårigen kunde göras.²⁰ I stället, skrev utredaren:

ledde arbetet med att definiera vanvård fram till att vi antog ett barnrättsbaserat perspektiv i stället för lagar, forskningsresultat och analys av vid olika tidpunkter förhärskande idéer och värderings-

17. Sköld (2013) s. 12–13.

18. Sköld (2013) s. 6–7.

19. Kommittédirektiv 2006:75 s. 4.

20. Utredningen försökte åstadkomma historiserade definitioner utifrån lagstiftning, instruktioner och föreskrifter, attitydundersökningar, historiografiska förändringar av kliniska definitioner av vanvård och historisk forskning. Utredningen fann bland annat att lagtexter inte synliggör all oacceptabel behandling av barn i en viss tid; att statistiska undersökningar om föräldrars attityder till barnuppfostran före 1950-talet saknas; att kliniska definitioner av barnmisshandel utvecklades först under 1950-talets andra hälft; att historisk forskning om barns uppväxtvillkor i allmänhet och barn som omhändertagits för samhällsvård i synnerhet saknade tillräckligt många konkreta exempel för att ligga till grund för en definition av vilka händelser som utgjort allvarliga övergrepp och vanvård i olika tider. SOU 2009:99 s. 97–122.

system. FN:s konvention om barnets rättigheter (Barnkonventionen) blev vägledande. En uttalad vetenskaplig/juridisk ansats fick således ge vika för en *barnrättsbaserad och normativ hållning* i fråga om utredningens vanvårdsdefinitioner.²¹

Detta normativa perspektiv med grund i FN:s konvention om barnets rättigheter står i bjärt kontrast mot den mer historiserande ansats som senare valdes för den ekonomiska ersättningen. I förarbeten som ligger till grund för den lag som reglerar den ekonomiska ersättningen fastställs att det bara var de allvarligaste formerna av vanvård som skulle berättiga ersättning och "[...] att bedömningen ska göras utifrån dåtida förhållanden, inte dagens värderingar".²² Som historikern Malin Arvidsson har påpekat märks här "skillnaden mellan uppgiften att dokumentera en historisk orättvisa som drabbat en grupp, och att betala ut ersättning till individer".²³ Oavsett om definitionen av vanvård görs i ett normativt perspektiv, eller utifrån en historiserande ansats, får föreställningar om barn, barndom och familj i det förflutna stor betydelse. Utredningarna och upprättelseprocesserna om vanvård kan numera sägas vara en viktig plats där barndomshistoria skrivs och förmedlas till en bredare allmänhet, vilket aktualiserar frågan om hur det görs och historikernas roller i detta arbete.

Debatten om vanvård i olika länder förs inte i nationella isolat, trots att ländernas utredningsväsenden uppvisar påtagliga skillnader. Tvärtom präglar internationella jämförelser både tillsättandet av utredningar och hur upprättelseprocesser konstrueras.²⁴ Som exempel kan nämnas att den svenska Vanvårdsutredningens sekretariat besökte kommissioner både i Stavanger och i Dublin för att dra lärdomar av andras arbete. Och när en liknande utredning skulle göras i Danmark bjöds representanter från utredningar i Sverige och Norge in till ett seminarium.²⁵ Klientorganisationer använder också erfarenheter från andra länder för att

21. SOU 2011:61 s. 86–87.

22. Proposition 2011/12:160 s. 22. För en redogörelse över hur definitionen av vanvård förändrats under upprättelseprocessens gång, se Malin Arvidsson, *Att ersätta det oersättliga: Statlig gottgörelse för ofrivillig sterilisering och vanvård av omhändertagna barn* (Bjärnum 2016) s. 122–124; 166–170.

23. Arvidsson (2016) s. 166.

24. Johanna Sköld, "Apology Politics: Transnational Features", i Johanna Sköld & Shurlee Swain (red.), (2015) s. 13–26.

25. SOU 2009:99 s. 52; Maria Rytter, *Godhavnsrapporten* (Odense 2011) s. 31.

understryka legitimiteten av sina krav. När den irländska utredningen publicerade sin slutrapport aktualiserades frågan om upprättelse av klientorganisationer på Nordirland. De demonstrerade för att en upprättelseprocess som inkluderade både en utredning och en ekonomisk kompensation skulle tillsättas i enlighet med den irländska modellen.²⁶ I Danmark har organisationen Godhavsdrengene, som krävt en ursäkt från staten för att bristande tillsyn möjliggjorde övergrepp på barn vid danska barnhem, hänvisat till att sådana officiella ursäkter har utfärdats i Norge och Sverige.²⁷

Internationell komparation fungerar alltså som en politisk praktik, för att tala med den finske historikern Pauli Kettunen. Han har också påpekat att internationella jämförelser används för att undvika att upprepa vad som betraktas som andras misstag.²⁸ När Upprättelseutredningen 2010 började skissa på hur en eventuell ekonomisk ersättning till de svenska offren för vanvård skulle utformas, studerade man hur andra länder gjort. Bland annat talade erfarenheter från den norska organisationen Prosjekt oppreisning för att differentierade belopp i de norska kommunala så kallade oppreisningsordningarna riskerade "att hos den vanvårdade skapa en känsla av att ha blivit orättvist behandlad när det gäller ersättningsnivån".²⁹ Efter att utredningens förslag hade modifierats i en proposition antogs 2012 en i ett internationellt sammanhang unik ersättningslag i Sverige där endast de allvarligaste formerna av vanvård kompenseras med ett belopp som är lika för alla (250 000 kr). Lagen omfattar dem som varit omhändertagna för samhällsvård 1920–1980, vilket i sig är en gränsdragning mot vissa grupper. Varken de finska krigsbarn som vanvårdades i svenska hem och/eller institutioner under andra världskriget, de som vanvårdats efter 1980 eller de som vanvårdades under så kallade privatplaceringar är berättigade ekonomisk ersättning som ett symboliskt erkännande av deras lidande.³⁰ Dessutom

26. Lundy (2015) s. 4.

27. Nätnamninsamling med rubriken "Undskyldning til godhavsdrengene" startad 28/3 2015 <<http://www.skrivunder.net/godhavn/>> (19/2 2016).

28. Pauli Kettunen, "The Power of International Comparison", i Nils Finn Christensen, Klaus Petersen, Nils Edling och Peter Haave (red.), *The Nordic Model of Welfare: a Historical Reappraisal* (Köpenhamn 2006) s. 32, 37–38.

29. SOU 2011:9, *Barnen som samhället svek – åtgärder med anledning av övergrepp och allvarliga försummelser i samhällsvården*, Betänkande av Upprättelseutredningen (Stockholm 2011) s. 137.

30. Lag (2012:663) om ersättning på grund av övergrepp eller försummelser i samhällsvården av barn och unga i vissa fall; Prop. 2011/12:160 s. 15–16. Modellen som valdes i Sverige

måste vanvården ha skett i samband med vården, vilket bland annat har definierats som att fosterföräldrar eller institutionspersonal måste ha känt till övergreppen men underlåtit att ingripa.³¹ Konsekvenserna av den svenska ersättningsprocessen, där 54 procent av ansökningarna avslås, kan komma att användas som ett varnande exempel i framtida internationella jämförelser. Det finns fog för en sådan farhåga, eftersom publiken upprördes när vi på seminariet i Belfast berättade om den svenska ersättningsprocessen. En av klientorganisationernas företrädare, som sade sig ha hört att den nordirländska utredningen planerade att föreslå ett ersättningssystem som liknade det svenska, deklarerade att det vore en skymf mot offren och att organisationen skulle motsätta sig ett sådant förslag.³²

Hur vi som historiker väljer att beskriva både det förflutna och samtida processer får konsekvenser. Det kräver att vi är medvetna om utifrån vilken position vi uttalar oss och att vi är lyhörda inför de olika röster som får mer eller mindre utrymme i debatten. På seminariet i Belfast var de drabbade involverade i ett samtal om den process som ytterst handlade om dem. Här gjorde arrangörerna, ett forskarteam med sociologen Patricia Lundy i spetsen, en betydande insats genom att bjuda in många olika aktörer till att träffas. Mötet inkluderade såväl beslutsfattare, forskare som drabbade. Oavsett om det rör sig om att biträda statliga sanningskommissioner med historisk kunskap eller samverka med klientorganisationer och andra som söker fakta och argument i stöd för sin kamp, kommer det att ställa historiker inför skilda och kanske motstridiga krav. Vill vi delta på detta sätt tvingas vi kanske att omvärdera våra vetenskapsideal.

Historikerns risker vid medverkan i upprättelse- och försoningsprocesser

På senare år har historikerns etiska ansvar diskuterats i samband med upprättelse- och försoningsprocesser. Ett synsätt i debatten är att historikern inte har något moraliskt ansvar att granska vissa frågor, men däremot ett ansvar att förhålla sig så neutral och självständig som möjligt

---

understryker att den ekonomiska ersättningen inte ska ses som en kompensation för konkreta skador utan som ett erkännande av de drabbades lidande. Därför blev ersättningen heller inte graderad som i andra länder. SOU 2011:9 s. 138.

31. Prop. 2011/12:160 s. 19–20.

32. Lundy (2015) s. 26.

till de företeelser som studeras.³³ I rollen som "experthistoriker" i statliga utredningar eller rättsprocesser, riskerar historiker – enligt detta synsätt – att medvetet eller omedvetet tjäna en historieskrivning som legitimerar staten eller konstruerar nationella myter.³⁴ Historikern eller vilken forskare som helst som deltar i liknande processer, riskerar vidare att bli medansvarig för de förslag som läggs och att bli en del av den maktutövning sådana beslut innebär. Även om forskaren har en avvikande röst som exempelvis uttrycks i särskilda yttranden är det inte säkert att denna röst hörs. Det är utredningens gemensamma ställningstagande forskaren kommer att associeras med.³⁵

Den historiker som väljer att delta i upprättelseprocesser tvingas att balansera mellan olika förväntningar från uppdragsgivaren (regering eller riksdag), forskarsamfundet, allmänheten och de drabbade. I fallet med före detta vanvårdade barnhems- och fosterbarn kompliceras detta än mer av att de drabbade inte är en enhetlig grupp. Vår erfarenhet är att denna balansakt är mycket svår. För en del drabbade är vanvården inte förpassad till barndomen i det förflutna, utan ett trauma som påverkar deras dagliga vuxna liv. Det finns därför en önskan om att bli sedd och erkänd som överlevare mitt ibland oss. För andra är detta en del av barndomen, men inte deras vuxna liv. Gemensamt för de drabbade är att de vill ha ett erkännande av att samhället bär skulden och har ett ansvar, inte de själva. Uppdragsgivarna däremot, vill få händelserna i det förflutna utredda och kartlagda, så att man kan lägga detta mörka kapitel bakom sig och gå vidare, som det brukar heta. Som historikern Nell Musgrove har påpekat, finns det en föreställning om att detta relativt enkelt låter sig göras, men då bortser man från det förflutnas

33. Peter Mandler, "The responsibility of the historian", i Harriet Jones, Kjell Östberg & Nico Randerad (red.), *Contemporary History on Trial: Europe since 1989 and the Role of the Expert Historian* (Manchester 2007) s. 14–16.

34. Harriet Jones, Kjell Östberg & Nico Randerad, "Introduction" i Harriet Jones, Kjell Östberg & Nico Randerad (red.), (2007) s. 9; Anne-Marie McAlinden, "An Inconvenient Truth: Barriers to Truth Recovery in the Aftermath of Institutional Child Abuse in Ireland", *Legal Studies* 33:2 (2013) s. 213; Malin Arvidsson, "Contextualizing Reparations Politics", i Johanna Sköld & Shurlee Swain (red.), (2015) s. 79.

35. Jämför historikern Mattias Tydén:s särskilda yttrande i Steriliseringsutredningen om problemet med att utläsa tvång eller frivillighet ur ansökningshandlingar om sterilisering till Medicinalstyrelsen. SOU 1999:2, *1997 års steriliseringsutredning, Steriliseringsfrågan i Sverige 1935–1975: Ekonomisk ersättning. Delbetänkande* (Stockholm 1999) s. 182–183.

politiska sprängkraft.³⁶ I vissa fall, som i Danmark, har det inneburit att regeringen betalat för att en utredning skulle göras, men sedan nekat de drabbade en ursäkt med hänvisning till att vanvården som beskrevs i rapporten inte var olaglig i en tid då annan lagstiftning och människosyn rådde. Debatten om upprättelse pågår fortfarande fem år efter att utredningen avslutades.³⁷ I Australien lever frågan ännu snart 20 år efter att den första nationella utredningen publicerades.³⁸ I år (2016) är det tio år sedan Vanvårdsutredningen tillsattes, men upprättelseprocessen i Sverige pågår fortfarande. Statsvetaren James McAdams råder därför forskare att förstå upprättelse och försoning som en process där det är oklart hur utgången kommer att bli.³⁹ Vi menar att kunskap om de här frågorna förpliktigar, och att vi har ett moraliskt ansvar som historiker att åtminstone försöka följa den samtidshistoriska process som vi själva mer eller mindre varit med om att utforma.⁴⁰ Men vi ser också att ett sådant ställningstagande för med sig ett antal svårigheter som beror på hur historikerns uppdrag definieras när vederbörande arbetar inom och utanför akademien.

De etiska riskerna är uppenbara. Forskning som avser människor och deras personliga förhållanden regleras av etiklagstiftning,⁴¹ men statligt utredningsarbete betraktas inte självklart som forskning, utan kan kallas "vetenskapligt utvecklingsarbete i myndigheternas arbete med uppföljning osv"⁴². Vad som är forskning och vad som är myndigheters

36. Musgrove (2015) s. 154–155. Se även Berber Bevernage, "Writing the Past Out of the Present: History and the Politics of Time in Transitional Justice", *History Workshop Journal* 69 (2010) s. 126.

37. Maria Rytter och Jacob Knage Rasmussen, "Denmark: The Godhavn Inquiry", i Johanna Sköld och Shurlee Swain (red.), *Apologies and the Legacy of Abuse of Children in 'Care'*, (Basingstoke 2015) s. 104. Se även Flemming Steen Pedersen, "Minister: Forførdeligt, men ingen undskyldning", *Berlingske* 9/5 2011, <<http://www.b.dk/nationalt/minister-forfaerdeligt-men-ingen-undskyldning>> (20/2 2016).

38. Den första nationella utredningen rörde tvångsförflyttningar av aboriginernas barn och presenterades i en rapport 1997. Sedan 2013 utreder en kommission hur institutioner där barn har vistats har hanterat anklagelser och förekomst av sexuella övergrepp mot barn. Se Human Rights and Equality Commission, *Bringing Them Home* (Sydney 1997); Royal Commission into Institutional Responses to Child Sexual Abuse, <<https://www.childabuseroyalcommission.gov.au>> (20/2 2016).

39. James McAdams, "Transitional Justice: The Issue that Won't Go Away", *The International Journal of Transitional Justice* 5:2 (2011) s. 311–312.

40. Jfr Ulf Bjereld, "Forskarna och den politiska kampen om historieskrivningen", i Ragnar Björk & Alf W. Johansson (red.), *Samtidshistoria och politik: Vänbok till Karl Molin* (Stockholm 2004) s. 18–33.

41. Lag (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor.

42. Prop. 2002/03:50 s. 91.

utvärderingsarbete är en fråga om gränsdragning, och det har gjorts flera ändringar sedan lagen om etikprövning av forskning som avser människor tillkom 2003.⁴³ Här riskerar den forskare som involveras i utredningar att hamna i svåra situationer. Vanvårdsutredningen anmäldes av privatpersoner till Centrala Etikprövningsnämnden (CEPN) för att ha genomfört arbetet utan godkännande av etikprövningsnämnd. Eftersom Johanna Sköld var den enda med forskarutbildning i sekretariatet blev hon ombedd att yttra sig jämte utredaren, trots att hon inte ansvarade för utredningen och faktiskt anställdes först åtta månader efter att utredningen påbörjat sitt arbete.⁴⁴ CEPN fann att utredningens arbete inte innefattat forskning och därför undersöktes inte frågan vidare, men ärendet illustrerar hur historikerns roll och ansvar i den här typen av sanningskommissioner kan bli problematisk. Forskaren i gruppen ansågs ha ett etiskt ansvar som övriga i sekretariatet inte hade.

Juristen Carol Brennan menar att etiska överväganden om vilka risker vittnesmål medför behöver diskuteras med de drabbade. Den terapeutiska funktionen som många kommissioner har anammat, nämligen att anta att de drabbade blir helade och får upprättelse genom att bara få berätta sin historia, är inte självklart oproblematiske. Brennan menar att de drabbade, som vid tillsättandet av en upprättelseprocess kan vara nöjda med att något äntligen händer, inte har möjlighet att påverka utformningen av hur de lämnar sina vittnesmål. Ett återberättande av svåra upplevelser kan innebära betydande emotionella risker, även om svåra minnen inte för all framtid behöver vara traumatiska.⁴⁵

Det emotionella risktagandet gäller först och främst de som vittnar om sina erfarenheter inför en sanningskommission, utredning eller ersättningsnämnd, men även de som tar del av en sådan sammanställning. "Rent mänskligt är det svårt att ta in detta skrämmande dokument över

43. Centrala etikprövningsnämnden, Centrala etikprövningsnämndens praxis när det gäller forskningsbegreppet, 8/10 2007, <http://www.epn.se/media/1101/cepn_praxis_forskningsbegreppet.pdf>

44. Centrala etikprövningsnämnden, direktiv nr T4-2011. I sitt yttrande till CEPN skrev Sköld att hon vid anställningen frågat om utredningens arbete borde etikprövas eftersom utredningen hanterade känsliga uppgifter om människors liv. Beskedet från den särskilde utredaren var dock att utredningsarbetet inte var tillämpligt på 2 § EPL, samt att Socialstyrelsens rådgivande nämnd för etiska frågor hade övervägt de etiska omständigheterna och kommit fram till att utredningen skulle utföras på det sätt som var beslutat enligt direktiven.

45. Carol Brennan, "Trials and Contestations: Ireland's Ryan Commission", i Johanna Sköld & Shurlee Swain (red.), (2015) s. 55–69.

vanvård”,⁴⁶ skrev historikern Malin Arvidsson om Vanvårdsutredningens delbetänkande. Och i en första delrapport som Vanvårdsutredningen lämnade till regeringen år 2007, skrev utredaren:

Det som allra först kommer för oss är inte knutet till någon speciell persons berättelse, utan en samlad reaktion på intervjuerna. Vi känner oss förtvvlade och vanmäktiga, ibland rasande, inför vad vi fått ta del av, över hur barn har varit utsatta för så mycket godtycke, nonchalans, ointresse, slarv, inkompetens, och låt-gå.⁴⁷

Av citatet framgår att även de som intervjuat och sammanställt informanternas berättelser, utsätts för emotionella risker. Forskning har visat att sekundär traumatisering bland annat kan drabba dem som arbetar i sanningskommissioner. Till skillnad från forskare inom psykologi, socialantropologi och etnologi är historiker relativt otränade i att hantera och reflektera över sina egna liksom informanternas känslor. För historiker kan det därför vara extra viktigt att förmå sig att vara öppen med vilka känslomässiga reaktioner man möter i sitt arbete, använda dessa erfarenheter för att utveckla sina metodiska redskap och samt att begära och delta i stödinsatser.⁴⁸ I Vanvårdsutredningen fanns en uttänkt strategi för att stödja personalen. Vidare erbjöds de som intervjuades åtta stödsamtal hos psykoterapeut efter intervjun.⁴⁹ För forskande historiker står sällan liknande infrastrukturer till buds. Begränsade anslag från forskningsråden räcker knappast till medel för att erbjuda informanter omfattande stödsamtal eller forskargruppen kontinuerlig professionell handledning.

En annan risk är att den som engagerar sig i djupt traumatiska berättelser om övergrepp intar de drabbades perspektiv och förlorar förmågan att se helheten.⁵⁰ Shurlee Swain, som själv är historiker och har lett ett tvärprofessionellt projekt där drabbade av vanvård, historiker, arkivarier och socialarbetare har samarbetat, menar att det bland historiker finns

46. Malin Arvidsson, "Ett mörkt kapitel i vår historia?", *Locus* 2 (2011) s. 33.

47. Utredningen om vanvård i den sociala barnvården, "Delrapport 1 från Utredningen om vanvård i den sociala barnvården", 17/8 2007, <http://www.jaerdagen.no/Webdesk/documents/premiere_ProjektOppreising/Bannere/Sverige+delrapport+1.pdf.pdf> (19/2 2016).

48. Swain (2015) s. 184–186.

49. SOU 2011: 61 s. 81–83.

50. Bain Attwood, "In the Age of Testimony: The Stolen Generations Narrative, 'Distance' and Public History", *Public Culture* 20:1 (2008) s. 93.

en föreställning om att känslomässig distansering från de trauman man undersöker är ett uttryck för professionalitet. Swain hävdar att det i själva verket kan vara precis tvärtom. Känslomässigt engagemang kan vara en förutsättning för att kunna lyssna lyhört och empatiskt till de drabbades berättelser.⁵¹ Förmågan att fånga den historiska komplexiteten i det förflutna kan kräva just ett sådant engagemang, och en kulturell kompetens som omfattar en förståelse av och insikt i de drabbades perspektiv.

Arbetet med upprättelseprocesser kan även innebära vissa epistemologiska utmaningar, eftersom sanningskommissioner och utredningar av det slag som diskuteras i denna artikel i högsta grad är normativa till sin karaktär. Normativa ställningstaganden kan verka problematiska för historiker. Historikern Klaus Neumann noterar att genombrottet för en modern historievetenskap har inneburit ett avståndstagande från normativa ståndpunkter. Samtidigt är det uppenbart att historiker, hur opartiska vi än låtsas vara, knappast kan undvika att göra vissa ställningstaganden i våra texter.⁵² Våra ämnesval och frågeställningar har en påtaglig politisk laddning. I viss mening har detta också påverkat historikers metodval. Oral history, muntlig historia, var när det introducerades ett exempel på en vilja att bredda metodarsenalen med tydliga politiska implikationer, och strävan att vara politisk relevant och att ge röst åt vanliga människors erfarenheter.⁵³ Att sanningskommissioner är normativa borde därför egentligen inte stå i konflikt med historikerns arbete, menar Neumann:

Historians are neither prosecutors nor judges, but they cannot pretend that [...] "history's justice" has nothing to do with them. They are involved in the production of truth (albeit not "objective" or "scientific" truth), and if such production takes place in the context of attempts to redress historic wrongs, then there is no clear-cut distinction between history's truth and history's justice.⁵⁴

51. Swain (2015) s. 182–184. Se även Klaus Neumann, "Historians and the yearning for historical justice", *Rethinking History* 18:2 (2014) s. 158.

52. Neumann (2014) s. 156–157.

53. Paul Thompson, *The Voice of the Past: Oral History* (Oxford 2000) s. 25–81.

54. Neumann (2014) s. 157.

En kritik som återkommit i flera länder berör hur historisk(a) sanning(ar) etableras i utredningarna, vilket i sin tur skulle kunna kasta en skugga över historiker som lånar sin expertis till utredningarna. I ljuset av Neumanns argumentation är det viktigt att hålla isär olika sanningsbegrepp och dess förhållande till vad som uppfattas som rättvist i historiska förändringar. Syftet med många sanningskommissioner är att etablera en gemensam förståelse av det förflutna. Det här påverkar hur kommissionerna arbetar för att skapa en sådan gemensam normativ grund – den stora berättelsen om det förflutnas orättvisor. Tolkningen av historien i dessa processer innebär epistemologiska risker för historiker som deltar i värderandet av de drabbades röster.

När den australiensiska rapporten om tvångsförflyttningarna av ursprungsbefolkningens barn – *Bringing Them Home*, släpptes 1997 utbröt en decennielång politisk debatt om hur resultaten i rapporten skulle tolkas, en debatt som kom att handla om den koloniala nationens identitet och det vita majoritetssamhället skuld gentemot ursprungsbefolkningen.⁵⁵ De som kritiserade utredningen, som tillsatts av en *labour*-regering, var ofta associerade med det konservativa etablissemang som hunnit komma i regeringsställning i slutet av 1990-talet. Kritikerna avfärdade utredningens slutsatser om att aboriginerna ända in på 1960-talet utsattes för folk mord genom att familjer splittrades och aboriginiska barn placerades i vita hem där de berövades sitt språk och sin kultur. Arbetsmetoderna kritiserades också, bland annat för att man inte hade kontrollerat de drygt 500 muntliga vittnesmålen mot dokumentation bevarad i arkiven. En av kritikerna menade att vittnesmål från personer som nekat utredningen samtycke att ta del av arkivhandlingar som rörde deras personliga förhållanden, inte borde ha tillmätts samma betydelse som andra vittnesmål.⁵⁶

55. Debatten har utspelat sig både mellan politiker och mellan intellektuella i diverse mediala sammanhang. Bland historiker har striden främst stått mellan Keith Windschuttle, som i boken *The Fabrication of Aboriginal History, Volume One: Van Diemen's Land 1803–1847* (Sydney 2002) värjde sig mot en historieskrivning som skildrade britternas kolonisation av Australien som en regelrätt våldsamt invasion av aboriginernas land, och Robert Manne som tillsammans med en rad andra historiker med expertis i s.k. aboriginal history granskade och kritiserade Windschuttles argumentation i Robert Manne (red.), *Whitewash: On Keith Windschuttle's Fabrication of Aboriginal history* (Melbourne 2003).

56. Ron Brunton, "Betraying the Victims: The Stolen 'Generations' Report", *IPA Backgrounder* 10:1 (1998) s. 5.

På liknande grunder har Mark Smith, brittisk forskare i socialt arbete och före detta föreståndare på barn- och ungdomsinstitutioner, kritiserat utredningar som har gjorts i Wales och Skottland. Han menar att utredningarna har tolkat de intervjuades berättelser om övergrepp som faktiska händelser och inte problematiserat den kontext som dessa narrativ tillkommit i. Enligt Smith kan möjligheten till ekonomisk ersättning ha påverkat vad människor berättat och det har lett till falska anklagelser mot före detta anställda på institutionerna. Lösningen, enligt honom, vore att inkludera berättelser från tidigare anställda och klienter som har en annan bild av miljöerna som barnen vistades i samt att kontrollera informanternas berättelser mot arkivhandlingar.⁵⁷

Ett ensidigt fokus på offrens erfarenheter och "negativa" aspekter av barnavårdssystemet är en kritik som också riktats mot slutbetänkandet från den omfattande sanningskommissionen i Kanada som publicerades 2015. Historikern och statsvetaren Ken Coates menar i en debattartikel att de så kallade *indian residential schools* har fått ta skuld för alla svårigheter och den diskriminering som har drabbat ursprungsbefolkningen. Enligt honom kunde dessa institutioner även erbjuda en möjlighet till utbildning och framtidsutsikter för de barn som mer eller mindre frivilligt var intagna.⁵⁸ Antropologen Hymie Rubenstein och utbildningsvetaren samt tidigare föreståndaren för ett sådant skolinternat Rodney Clifton menar, i likhet med Mark Smith, att pengar kan ha motiverat människor att vittna om och kanske även överdriva övergrepp som de utsattes för. I Kanada skulle detta ha skett i samband med den omfattande förlikningsprocess (Indian Residential Schools Settlement Agreement) som tillerkänt cirka 80 000 före detta elever ekonomisk kompensation för sitt lidande sedan 2007.⁵⁹

57. Mark Smith, "Historical Abuse in Residential Child Care: An Alternative View", *Practice: Social Work In Action* 20:1 (2008) s. 29–41; Mark Smith, "Victim Narratives of Historical Abuse in Residential Child Care: Do We Really Know What We Think We Know?", *Qualitative Social Work* 9:3 (2010) s. 303–320.

58. Ken Coates, "Second Thoughts about Residential Schools", *The Dorchester Review: A Historical and Literary Review* 4:2 (2014) s. 25–29.

59. Hymie Rubenstein & Rodney Clifton, "Truth and Reconciliation report tells a skewed and partial story' of residential schools", *National Post* 22/6 2015, <<http://news.nationalpost.com/full-comment/rubenstein-clifton-truth-and-reconciliation-report-tells-a-skewed-and-partial-story-of-residential-schools>> (27/9 2015). För uppgifter om hur många före detta elever som fått ersättning, se Kathleen Daly, *Redressing Institutional Abuse of Children* (Basingstoke 2014) s. 41.

Ingen av dessa kritiker har fått stå oemotsagd och listan av motargument skulle kunna göras lång. Visst skulle pengar kunna ha korrumpierat berättandet, men det är också så att många människor har tagit ekonomiska och personliga risker genom att införa en utredning eller ersättningsnämnd berätta om svåra minnen, utan några handfasta utfästelser om ekonomisk kompensation. Det är signifikativt att berättelser om vanvård misstänkliggörs när ekonomisk ersättning berörs, eller när nationens självbild står på spel.⁶⁰ Varken utredningar eller kritiker mot dessa opererar i apolitiska kontexter. Eller som Malin Arvidsson har påpekat i ett debattinlägg som handlar om just Vanvårdsutredningen: "Vilken position man än väljer – att ignorera, avfärda eller stödja de tolkningar som ges – så får det konsekvenser."⁶¹

För historiker som deltar i sanningskommissioner och liknande utredningar finns det dock en än mer delikat problematik som är förknippad med en otydlig artikulation av de epistemologiska utgångspunkter för sanningsanspråk som de här processerna vilar på. Denna otydlighet är inbakad i utredningarna och kommissionerna eftersom de präglas av mångbottnade uppdrag; att göra offrens tidigare ohörda historia hörd genom att erbjuda ett forum för dem att komma till tals, och samtidigt skipa rättvisa och försoning genom att kartlägga vad som hände samt identifiera dem som eventuellt skulle kunna hållas ansvariga.⁶² Att göra en ohörd historia hörd, att intervjua och lyssna till dem som identifierar sig själva som offer, och att skriva en historia som tillvaratar dessa narrativ kräver metoder och frågeställningar som närmast hämtas från muntlig historia. Sådan forskning präglas av en konstruktivistisk

60. Malin Arvidsson har visat att det länge rådde konsensus inom det svenska politiska och akademiska etablissemangen om värdet av att intervjua och erbjuda någon form av upprättelse åt dem som vanvårdats i den sociala barnvården. Upprättelseutredningen föreslog en ekonomisk ersättning som ett symboliskt erkännande i februari 2011 vilket då inte ledde till någon omfattande debatt. Men i september 2011 avfärdade regeringen plötsligt förslaget. Regeringens svängning i frågan skapade en debatt, som bland annat berörde frågor om hur människors berättelser skulle kunna bedömas på ett rättssäkert sätt. Dagen innan Vanvårdsutredningen skulle presentera sitt slutbetänkande träffade samtliga riksdagspartier utom Sverigedemokraterna en ramöverenskommelse om att ersättningar trots allt skulle betalas ut. Se Arvidsson (2016) s. 147–152.

61. Malin Arvidsson, "Historikers röster behövs – men vilken röst ska vi tala med?", *Historisk Tidskrift* 131:4 (2011), s. 784.

62. Hayner (2011), s. 20; Beth Rushton, "Truth and Reconciliation? The Experience of Truth Commissions", *Australian Journal of International Affairs* 60:1 (2006) s. 127; Rosemary Nagy, "Truth, Reconciliation and Settler Denial: Specifying the Canada-South Africa Analogy", *Human Rights Review* 13 (2012) s. 356–357.

teoribildning om den historiska kunskapens natur där historikern undersöker hur narrativ skapas eller hur minnen konstrueras subjekt och identiteter i kontextuellt situerade intervjusituationer.⁶³ Det är en markant skillnad från den mer positivistiskt laddade frågan "vad var det som verkligen hände?", vilken är utgångspunkten för sanningskommissionernas, utredningarnas och ersättningsprocessernas mer rättskipande syften. Kritiken mot utredningarna och sanningskommissionerna som presenterades ovan, skjuter in sig på att den positivistiska frågan inte kan besvaras med offrens berättelser. De föreslår i stället angreppssätt där dessa kontrolleras mot arkivdokumentation eller att anställdas och andra omhändertagnas motberättelser inkluderas. Kritikernas argumentation bygger således på antagandet att det är möjligt att med en rad källor och källkritiska metoder dra slutsatser om "vad som egentligen hände". Men arkivdokumentationen är otillräcklig för ett sådant ändamål. Individens livsberättelser behövs för att synliggöra förhållanden som inte dokumenterats i samtiden. Narrativa analyser måste således vara en del av den källkritiska metoden.

I Sverige aktualiserades frågor om bevis och trovärdighet genom Upprättelseutredningens överväganden om hur hanteringen av en ekonomisk kompensation skulle kunna utformas. Vanvårdsutredningen utredde denna fråga genom att jämföra 140 informanternas berättelser med dokumentationen i deras barnavårdsakter och andra arkivhandlingar. Undersökningen visade bland annat: a) att arkivhandlingarnas omfattning kunde variera stort mellan olika individer och mellan olika kommuner, b) att en del barnavårdsakter var gallrade i strid med regelverket, c) att dokumentationen främst behandlade bakgrunden till ett omhändertagandebeslut men att tiden i fosterhem eller på institution endast var fragmentariskt dokumenterad, d) att var och när barnen placerades inte självklart kunde utläsas ur arkivhandlingarna och att informanterna också kunde ha svårt att minnas detta, e) att noteringar om missförhållanden var relativt ovanliga, f) att den skriftliga dokumentationen om missförhållanden som trots allt fanns var fåordig, g) att olika kommuner kunde dokumentera ett och samma fosterhem på helt olika sätt samt,

63. Lynn Abrams, *Oral History Theory* (London & New York 2010) s. 7, 22; Malin Thor Tureby, "Oral history i en internationell kontext: En svensk historikers perspektiv", i Malin Thor Tureby & Lars Hansson (red.), *Muntlig historia: I teori och praktik* (Lund 2015) s. 18–19.

h) att kännedom om missförhållanden endast i enstaka fall föranledde en dokumenterad åtgärd. Utredningen konstaterade att

möjligheterna att med hjälp av akterna styrka eller falsifiera vanvård som intervjupersonerna berättat om är ytterst begränsade. [...] De olika röster som kommer till tals i intervjuerna respektive socialnämndernas dokumentation representerar olika perspektiv på samma historia. Intervjupersonernas berättelser innehåller information som är omöjlig att återge för en socialsekreterare, som i bästa fall besöker hemmet några gånger per år.⁶⁴

Vanvårdsutredningens undersökning visade alltså att en källkritisk granskning av dokumentmaterial och berättelser som kritikerna i andra länder efterlyst, inte kunde besvara frågan om "vad som egentligen hände" i enskilda fall. Andra angreppssätt blev nödvändiga för att undersöka vanvården på barnhem och i fosterhem i Sverige. Bland annat jämfördes berättelser från dem som vistats på samma plats. Vanvårdsutredningen konstaterade att "[s]omliga har berättat om likartade erfarenheter av vanvård och förövare, andra har haft goda erfarenheter av samma plats".⁶⁵ Som historiker vet vi att det inte kan förväntas att berättelser från olika barnhems- och fosterbarn, socialarbetare eller inspektörer sammanfaller i ett gemensamt narrativ. Men sanningskommissioner och upprättelseprocesser producerar masternarrativ som skall lösa ett politiskt definierat problem. De har ett uppdrag som är beroende av de direktiv som riksdag eller regering formulerar. För en historiker, liksom för andra forskare, är det obekvämt att inte själv råda över frågeställningar och metodologiska överväganden. Många av de utredningar som vi diskuterar här har enligt direktiven varit begränsade till att undersöka missförhållanden och trauman, inte positiva erfarenheter, under uppväxten i fosterhem och på institution.⁶⁶ Det inverkar givetvis på vad det

64. SOU 2011:61 s. 245–246.

65. SOU 2011:61 s. 202.

66. Det gäller bland annat den svenska Vanvårdsutredningen, den danska Godhavnsrapporten och den australiensiska kommission som granskade de så kallade "Forgotten Australians" – barn som varit placerade på institutioner och fosterhem i Australien. Den kanadensiska sanningskommissionen uppmuntrade visserligen vittnesmål om positiva erfarenheter, men enligt Ronald Niezen, som observerat flera av kommissionens "hearings", så fokuserade vittnena på det traumatiska. Se Ronald Niezen, *Truth and indignation: Canada's Truth and Reconciliation Commission on Indian Residential Schools* (Toronto 2013) s. 61–62. Men det finns undantag. Positiva erfarenheter dokumenterades exempelvis av irländska CICA. CICA (2009) vol. 3, s. 199–206.

är för slags historia som utredningarna berättar. På samma sätt påverkas konstruktionen av ett masternarrativ av avgränsningarna i tid, vilken slags barnavård som granskas (fosterhem och/eller institutioner, vilka slags institutioner) och om utredningen intervjuar enbart offer eller även utpekar förövare och personal.

Vilka konsekvenser får det om historiker är frånvarande?

En annan linje i diskussionen om historikerns medverkan i upprättelseprocesser, problematiserar expertrollen utifrån att historiker inte har monopol på hur det förflutna ska tolkas och förstås. Idag skrivs och konstrueras historia på en mängd arenor av journalister, regissörer, författare, människor med personliga minnen och erfarenheter samt, vilket inte minst är relevant i upprättelse- och försoningsprocesser, av jurister och andra professionella som verkar i sanningskommissioner, utredningar och upprättelseadministrationer. Klaus Neumann menar att historiker förvånande nog sällan intar någon central position i detta utredande och värderande av det förflutna. Detta beror på att det inte är historikerns kompetens av historisering i sig som efterfrågas, utan minnesskapande praktiker.⁶⁷

Att historiker sällan intar någon central position stämmer väl in på vanvårdsutredningarna som gjorts runt om i världen. Vi har granskat expertisen som anlitats i nio utredningar från sex länder som publicerat rapporter om vanvård av omhändertagna barn i det förflutna.⁶⁸ Inte i någon av dessa har en historiker lett arbetet som ordförande (*chair*) eller särskild utredare. Sådana uppdrag axlas i stället av domare och jurister (5 av 9 utredningar), av politiker (2 av 9 utredningar), av en museicurator i Danmark och av en före detta socialchef i Sverige. Oss veterligen har ingen historiker innehaft en sådan position i någon avslutad utredning om vanvård, därför är det unikt att den finska utredningen om missförhållanden, vanvård och våld inom barnskyddet som slutrapporterades

67. Neumann (2014) s. 149.

68. Länderna och utredningarna är Australien: National inquiry into the separation of Aboriginal and Torres Strait Islander children from their families (1995–1997), Inquiry into Child Migration (2000–2001), The Senate Community Affairs Reference Committee on children in out-of-home care (2003–2004); Canada: The Truth and Reconciliation Commission of Canada (2009–2015); Danmark: Godhavnsundersøgelsen (2010–2011); Irland: Commission to Inquire Into Child Abuse (2000–2009); Norge: Granskningsutvalget for barnevernintituser i Bergen (2001–2003); Granskningsutvalg i Aust-og vest-Agder (2007–2009); Sverige: Vanvårdsutredningen (2006–2011).

våren 2016 har letts av en historiker, professor Pirjo Markkola.⁶⁹ Däremot har historiker givetvis kunnat arbeta i utredningarna på andra sätt. Men faktum är att av de utredningar vi har granskat har bara den danska och den svenska utredningen haft historiker anställda i sekretariatet. Den irländska utredningen tog hjälp av två historiker som liksom andra experter bidrog med rapporter som finns som bilagor till slutbetänkandet. Detsamma gäller Granskningsutvalget for barneverninstitusjoner i Bergen, till vilken barndomshistorikern och kriminologen Kjersti Ericsson har skrivit en bilaga. De kanadensiska och australiensiska utredningarna har haft historiker knutna till sig, men dessa verkar mer haft rollen som expertvittnen, deras roller framgår inte tydligt av betänkandena. Det är också så som det ofta går till, menar Neumann.⁷⁰ Det finns all anledning att fråga vad historikernas frånvaro innebär för den historieskrivning som görs i utredningarnas namn, en historieskrivning som i flera fall har fått stort genomslag både i det allmänna medvetandet och i politik. Det barndomshistoriska forskningsfältet kan behöva undersöka vad det innebär att utredningarna främst har skrivits av jurister, psykologer och professionella inom socialt arbete.

Detta är synnerligen relevant eftersom utredningarna och upprätelseprocesserna gentemot vanvårdade barnhems- och fosterbarn omfattar långa tidsperioder. Såväl synen på barn och uppfostran som barns levnadsvillkor har förändrats under 1900-talet. Samtidigt anser vi att det förekommer överdrifter i hur det förflutna blir betraktat som annorlunda. Vi har kritiserat hur lagstiftaren i propositionen till lagen om ersättning har uttalat sig om barns villkor i det förflutna där vissa kroppsliga bestraffningar beskrivits som "normala". Som tidigare nämnts, kan ersättning bara betalas ut till dem som fått utstå "vanvård av allvarlig art" och denna allvarlighetsgrad ska bland annat bedömas "med hänsyn till förhållandena vid tidpunkten för händelserna".⁷¹ Att historisk kompetens inte beaktades i skrivandet av propositionen har fått konsekvenser som vi menar är mycket olyckliga.

Utän att varken specificera tidpunkten, ta stöd i forskning, tidigare utredningar eller gällande lagregler slogs det i propositionen fast: "Att

69. Kirsi-Maria Hytönen, Antti Malinen, Paula Salenius, Janne Haikari, Pirjo Markkola, Marjo Kuronen och Johanna Koivisto, *Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983* (Helsingfors 2016).

70. Neumann (2014) s. 150.

71. SFS 2012:663, 1 §.

exempelvis få lägga sig utan kvällsmat eller duscha i kallt vatten för att man varit för livlig har inte varit ovanliga bestraffningar och får i många fall anses överensstämma med värderingarna i samhället vid tiden.⁷² Detta, och liknande påståenden, har haft inflytande på vem som berättigats ersättning och en sedan länge eftertraktad upprättelse.⁷³ Hur stämmer påståendet med det ansvar som staten tog på sig för barnen? I själva verket förbjöd Socialstyrelsen sådan behandling av barn på barnavårdsanstalter redan 1948. Publikationen *Råd och anvisningar i socialvårdsfrågor* som distribuerades till alla barnhem och barnavårdsnämnder i landet innehåller mycket klara direktiv om vad som var förbjudet att göra mot barnen. Bland annat förbjöds kroppsaga (stryk, örfilar), tvångsmatning, indragning av måltider, isolering i rum eller garderob och inte minst tvångsduschning. Om tvångsduschning skrev Socialstyrelsen så här: "Tvångsduschning – en metod som väl endast tillgripes av mycket inkompetenta, ja, sadistiska personer – kan skapa en för lång framtid bestående olust eller fruktan för bad och duschning."⁷⁴ Det som Socialstyrelsen förbjöd 1948, som hade uppmärksammats i upprättelseprocessens tidigare utredningar,⁷⁵ blev plötsligt år 2012 i regeringens proposition betraktat som normala fysiska tillrättavisningar i ett opererats förflutet.

Denna företeelse är ett exempel på den distansering mellan nuet och det förflutna som tenderar att skapas i sanningskommissioner och upprättelseprocesser. Genom att ta avstånd från det förflutna markeras den nutida statens ansvar gentemot sina medborgare. Konstruktionen av en distans mellan nuet och det förflutna genererar den legitimitet som den politiska makten önskar uppnå. Den motiverar även varför det bara är det förflutna, inte dagens situation, som ska uppmärksammas.⁷⁶ I propositionen skrev den svenska lagstiftaren att "[d]en sociala barn- och ungdomsvården har utvecklats sedan 1980 och det är rimligt att anta att

72. Prop. 2011/12:160 s. 23.

73. I ett pågående forskningsprojekt har vi kunnat se att Ersättningsnämnden refererar till liknande skrivelser i propositionen för att motivera vissa avslagsbeslut.

74. Socialstyrelsen, *Råd och anvisningar i socialvårdsfrågor* 49 (1948), s. II.

75. Detta nummer av *Råd och anvisningar i socialvårdsfrågor* citerades redan 2006 i den första rapport från Socialstyrelsen som sedermera låg till grund för att Vanvårdsutredningen tillsattes. Se Socialstyrelsen, *Förekom övergrepp och kränkningar vid institutioner inom den sociala barnvården 1950–1980?* (Stockholm 2006) s. 9, 45, 62; SOU 2009:99 s. 109–110.

76. Bevernage (2010) s. 121, 125; Berber Bevernage, "The Past is Evil/Evil is Past: On Respective Politics, Philosophy of History, and Temporal Manichaeism", *History and Theory* 54:3 (2015) s. 346–347.

övergrepp och försummelser inte förekommer i samma utsträckning nu som under den föreslagna tidsperioden”.⁷⁷ För att kritiskt kunna granska sådana påståenden är historikerns kompetens att identifiera och förklara kontinuiteter lika väsentlig som förmågor att analysera förändringsprocesser.

I sanningskommissioner och utredningar som etablerar masternarrativ om det förflutna är det också viktigt att nyanserade beskrivningar av historien förs fram. Den danska Godhavnsundersökningen ger ett bra exempel på detta. I den tv-dokumentär som föregick själva utredningen, antydde att pojarna som var intagna på skolhemmet Godhavn utsattes för medicinska experiment av skolhjemmets psykiatriker. Utifrån en analys av skolhjemmets medicinska journaler samt artiklar i samtida danska och internationella läkarvetenskapliga tidskrifter kunde utredningens historiker konstatera att medicinskt kontrollerade experiment på pojarna i syfte att vinna ny vetenskaplig kunskap inte gick att belägga. Däremot, tycktes skolhjemmets psykiatriker ha utfört experimentella behandlingar av vissa symptom, t.ex. sängvätning, där han provade den ena medicinen efter den andra på sina patienter. Flera preparat som ordinerades pojarna hade inte prövats på barn förut, och psykiatrikern på Godhavn var troligen först i Danmark med att använda psykofarmaka för att försöka bota sängvätning. Historikerna påpekade att det krävs fler studier för att avgöra om denna experimentella behandling var olaglig i sin samtid.⁷⁸ Att på detta sätt kontextualisera och nyansera det narrativ som förväntas utifrån den mediala rapporteringen är svårt. Peter Read har hävdad att det är enklare att diskutera ”små sanningar” som komplicerar den stora berättelsen när man talar inför en akademisk publik, än när tilltalet riktas mot en bredare allmänhet, drabbade och politiskt ansvariga. Om masternarrativet är politiskt omstritt, vilket det varit i många upprättelseprocesser, tenderar varje nyansering att tagas som intäkt för att den stora berättelsen vilar på falsk grund. Det kan hämma en kritisk diskussion.⁷⁹ Men vilka ska bidra till sådana kritiska diskussioner inom själva utredningarna om inte historikerna?

Historikern Berber Bevernage med flera argumenterar för att historiker behöver förhålla sig till att fler samtalspartners skapar utmaningar

77. Prop. 2011/12:160 s. 15.

78. Rytter (2015) s. 125–178.

79. Read (2002) s. 58. Se även Niezen (2014) s. 77–78.

som historievetenskapen behöver för att utveckla sin kritiska potential. De identifierar ett skifte från epistemologiska och metodologiska frågor till etiska, politiska och existentiella frågeställningar inom historiefilosofin.⁸⁰ Dessa spörsmål ställs på sin spets i upprättelse- och försoningsprocesser som därför blir intressanta för historiker att både studera och delta i.

I Australien har upprättelse- och försoningsprocessen gentemot dem som vanvårdades på institutioner och i fosterhem och de så kallade "child migrants" bland annat resulterat i en web-resurs (Find & Connect), som gör det möjligt för människor som växt upp på barnhem och i fosterhem att finna information om såväl institutioner, vårdgivare inom stat och civilsamhälle samt hur man hittar sin personliga historia i arkiven. Projektet har byggt på ett samarbete mellan före detta omhändertagna personer samt socionomer, arkivarier och historiker. Enligt Shurlee Swain krävde detta samarbete att hon och hennes historiekollegor började se sin uppgift som akademiska historiker på nya sätt.

The model of collaboration that this project uses forces historians to leave aside the assumption that their role is to evaluate all of the available evidence and determine the best way of conveying the story. Rather, they are challenged to consider the perspectives of those who experienced life in an institution, in contrast to those who administered them, and to balance various viewpoints. The technology means that there can be no core narrative.⁸¹

I stället för att värdera vilken röst som skulle få genomsyra tolkningen av det förflutna arbetade teamet med att tillvarata många röster och erfarenheter – de positiva, de negativa, de personliga och de formella. Motstridiga narrativ representerades sida vid sida. Insikten om att inbördes oförenliga perspektiv inte kan förväntas att förenas i ett och samma masternarrativ,⁸² som också Vanvårdsutredningen slog fast, pekar mot en ny sorts uppgörelse med positivistiska utgångspunkter inom upprättelseprocesserna.

80. Berber Bevernage, Broos Delanote, Anton Froeyman & Kenan Van de Mieroop, "Introduction: The Future of the Theory and Philosophy of History", *Journal of the Philosophy of History* 8:2 (2014) s. 147.

81. Swain (2014) s. 44.

82. Swain (2014) s. 45.

I förlängningen skulle en sådan ansats, framarbetad i ett tvärprofessionellt sammanhang där historiker varit delaktiga, kunna utmana och förändra sanningskommissionernas arbetsmetoder. Flera forskare har kritiserat det offerperspektiv som många kommissioner intagit, där offrens möjlighet att berätta sin sanning antas kunna åstadkomma upprättelse och helande. Fokus på individers traumatiska erfarenheter tar fokus från en kritisk granskning av de strukturer som skapade förutsättningar för vanvården. Utan att studera ansvariga och förövare blir det svårt att förstå hur dessa förutsättningar utnyttjades av enskilda individer. Bland förövarna finns ibland också andra barn, som samtidigt kunde vara både offer och förövare.⁸³ I avsaknad av en förståelse för hur strukturer och individer samverkar och hur denna samverkan förändras över tid blir det svårt att använda utredningarnas resultat för att vinna insikter om hur vanvård ska kunna undvikas i framtiden. Här kan just historiker lämna viktiga bidrag eftersom vi är väl skickade att länka individ- och strukturperspektiv.

Sammanfattande reflektion

Det är en särskild och speciell utmaning (för historiker) att engagera sig i samtidshistoriska projekt eftersom de har en potential att också involvera forskaren som samhällsmedborgare. Det kan innebära att de frågor som forskaren studerar också är en del av de samtida politiska processerna och diskuteras i det offentliga samtalet. På denna punkt blir forskningsresultaten och historikerns kunskaper något som kan tänkas påverka politiska processer och beslut. Forskaren har ett uppenbart medborgerligt etiskt ansvar att förmedla och använda vetenskapligt grundade insikter och forskningsresultat. Det kan innebära att historikerna behöver förhålla sig till normativt grundade ställningstaganden. Självfallet innebär det en risk att bli indragen i olika typer av politiska processer men den risken finns också i de fall då forskaren själv tar ansvar för att förmedla sina forskningsresultat. För vår del har det varit viktigt att delta både i Vanvårdsutredningen, i kompetensutveckling av Ersättningsnämndens personal genom föreläsningar om barns villkor i det förflutna, att kritiskt granska utgångspunkterna för besluten om er-

83. Matt James, "A Carnival of Truth? Knowledge, Ignorance and the Canadian Truth and Reconciliation Commission", *The International Journal of Transitional Justice* 6 (2012) s. 182–204; Niezen (2013) s. 5, 78–79; Brennan (2015) s. 65–68.

sättning i en artikel i dagspressen och att utforma ett forskningsprojekt om denna pågående ersättningsprocess.

Historiker har som vi tidigare påpekat velat värna distans till studieobjekten. Det ligger naturligtvis nära till hands för en historiker vars studieobjekt är i förfluten tid, som inte gör sig påminda i nuet. Samtidigt är det uppenbart att de kritiska vetenskapliga redskap som historiker använder också väl fungerar på mera samtida material och processer. Det är också grunden i argumentationen för samtidshistoriska ansatser och frågeställningar.⁸⁴ Men det innebär också ett engagemang i forskningsproblem som påverkar forskare som medborgare i dagens samhälle. I den meningen har historiker samma roll, i förhållande till sina forskningsobjekt, som andra forskare som studerar vår samtid. Deltagandet i dessa processer innebär dock epistemologiska och metodologiska utmaningar på flera nivåer. Utredningar och sanningskommissioner producerar texter för vitt skilda publikationer (drabbade, politiker, forskare, en bredare allmänhet) av vilka alla helst ska kunna acceptera det masternarrativ som framställs. Det är något som historiker som skriver för enbart en vetenskaplig publik inte behöver förhålla sig till. Utredningar och sanningskommissioner behöver övertyga alla publikationer vilket kräver särskilda narrativa strategier för att skapa legitimitet för sin historieskrivning.⁸⁵ Historieskrivningen behöver både representera en gemensam nationell historia samt gruppers och individers erfarenheter. Dessutom krävs att utredningarna och sanningskommissionerna kan förhålla sig till flera epistemologiska utgångspunkter samtidigt, där exempelvis en konstruktivistisk ansats skall kombineras med en positivistisk: offrens (o)kända historia skall synliggöras som en del av samhällets gemensamma narrativ, samtidigt skall man fastställa vad som hände och eventuellt identifiera ansvariga.

Dessutom kommer beskrivningen av missförhållanden i det förflutna att utmanas när enskilda öden skall prövas och värderas i ersättningsprocesser. Individperspektivet ställer ytterligare andra epistemologiska krav än helhetstolkningen som presenteras i en utredning. Sanningsanspråken definieras då av juridiska beviskrav som hamnar närmare domstolens än historikernas arbetsmetoder. Men historiker har en

84. Ragnar Björk & Alf W. Johansson (red.), (2004).

85. Onur Bakiner, "One truth among others? Truth commissions' struggle for truth and memory", *Memory Studies* 8:3 (2015) s. 356.

viktig uppgift att fylla i förarbetena till lagstiftning som reglerar sådan ersättning. Såväl kunskap om historisk kontext som en god inblick i rådande forskningsläge kan nyansera definitioner av centrala begrepp som används i utredningar och förarbeten, såsom "vanvård av allvarlig art". Dessutom kan historisk kunskap om innehållet i sociala akter och annat källmaterial påverka exempelvis hur man utformar krav på dokumentation av missförhållanden som rör enskilda individer.

De problem vi diskuterat kan alltså se olika ut beroende på vilken fas i den politiska processen historikern arbetar. Medverkan i upprättelseprocesser gör att man kan observera och notera beslut och faktorer som påverkar processen, förhållanden som inte alltid ger avtryck i slutarbetet och/eller som är svåra att tolka och förstå i efterhand. Ett annat sätt att komma närmare dessa interna processer är till exempel de så kallade vittnesseminarier som genomförs vid Södertörns högskola, i vilka deltagare i politiska samtida processer möter forskare.⁸⁶ Antropologer och etnologer har också utvecklat metoder för dokumentation av observation och deltagande som säkerställer analytisk distans. Att en av oss arbetat i Vanvårdsutredningen har gett oss gemensamma kunskaper om den politiska processen som vägleder utredningarna, som har gjort det möjligt både att identifiera forskningsfrågor och utforma ett forskningsprojekt om upprättelseprocesserna.⁸⁷

To participate or stand aside: Redress processes and historians' risks and contributions

Historical knowledge is crucial for inquiries, truth commissions and redress processes that aim to offer redress to victims of historical child abuse in out-of-home care. The professional competence of historians has much to offer, but taking part in such political processes means that the historian faces certain challenges. This article explores the ethical, emotional, epistemological and methodological risks historians may encounter when involved in redress processes, but also the consequences of historians' absence from such processes. The authors have contributed with their expertise at various

86. Om vittnesseminarier på Samtidshistoriska institutets hemsida, <http://www.sh.se/p3/ext/content.nsf/aget?openagent&key=vittnesseminarier_1303809876471> (2/10 2015)

87. Vi vill tacka de två anonyma granskare som bistått med värdefulla och insiktsfulla synpunkter på detta manus.

stages of the Swedish redress process and use their own experiences as well as those of other researchers who have been involved in redress processes to discuss the issues at stake.

Inquiries and redress processes addressing historical child abuse within out-of-home care constitute a growing field within reparative justice where historians have as yet figured only in the margins. The authors suggest that historians have an ethical and moral responsibility to contribute to this field. But such contributions mean facing ethical risks because of the blurry distinction in the legal regulations of research ethics, which fails to clearly separate research that require permission from ethical vetting boards from research by official authorities that is exempted from such requirements. In addition, the confrontation with traumatic stories of abuse represents a possible exposure to emotional risks. Historians, who are seldom professionally trained to reflect on their own or their informants' emotions, need to be attentive to reactions from such exposure and to learn from other academic fields in this respect. The fact that investigators write normative reports for multiple audiences (victims, politicians, academics and the general public) with the objective of both recognizing the victims' testimonies of abuse as well as offering an account of 'what really happened', means that the historian have to re-evaluate her/his epistemological stance and maybe also navigate between different methodological approaches such as constructivism and positivism. These challenges are accentuated when individual cases are tested to meet the legal requirements of a financial redress process. Without historical contextual expertise guiding such processes redressing the past can come to rely on anecdotal historical knowledge that distance the past from the present instead of an understanding of how past and present are intersected and how the (non-)existence of measurements to address child abuse have a legacy in our own time.

Keywords: reparative justice, child abuse, redress, self-reflexion, truth commission, state responsibility, ethics, epistemology